

תקנות ציבוריות בנזקים

פֶּרֶק חֲמִישִׁי

נוק בהמות רועות

א בַּהֲמָה שֶׁהִיְתָה רוּעָה, וּפְרָשָׁה וְנִכְנְסָה בְּשָׂדוֹת וּבְכַרְמִים - אֵף עַל פִּי שְׁעָרֵין לֹא הִזִּיקָה, מִתְרִין בְּבַעְלֶיהָ שְׁלֹשָׁה פְּעָמִים. אִם לֹא שָׁמַר בְּהֶמְתּוֹ, וְלֹא מִנְעָה מִלְתַּעוֹת - יֵשׁ רִשׁוֹת לְבַעַל הַשָּׂדֶה לְשַׁחַט אוֹתָהּ שְׁחִיטָה כְּשָׂרָה, וְאוֹמֵר לְבַעְלֶיהָ 'בּוֹאוּ וּמְכְרוּ בֶּשֶׁר שְׁלָכֶם', מִפְּנֵי שְׁאֲסוּר לְאָדָם לְהִזִּיק וּלְשַׁלֵּם מֶה שֶׁהִזִּיק; אִפְלוּ לְגֵרָם הַנּוֹזֵק אֲסוּר.

ב לְפִיכֶךָ אֲסוּרוֹ חֲכָמִים לְגַדֵּל בַּהֲמָה דָּקָה וְחִיָּה דָּקָה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בְּמָקוֹם הַשָּׂדוֹת וְהַכַּרְמִים, אֲלֵא בִּיעָרִים וּבַמְדָּבְרוֹת שְׁבָאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. וּמְגַדְלִין בְּסוּרְיָה בְּכָל מָקוֹם.

תקנות יהושע ושלמה

ג עֲשָׂרָה תִּנְאִים הִתְנָה יְהוֹשֻׁעַ וּבֵית דִּינּוֹ בְּשַׁעַר שְׁחֵלֵק אֶת הָאֶרֶץ, וְאֵלוֹ הֵן: א) הִתְנָה שְׁמַרְעִין בַּהֲמָה דָּקָה בִּיעָרִים

א) וּפְרָשָׁה - מן העדר (ק). מתרין - מזהירים. יש רשות... לשחט - ובוודאי מותר לו למכור אותה ולתת את הכסף לבעליה (רב האי גאון, ספר המקח והממכר ז, יז). אפלו לגרם הנזק אסור - "וכל הגורם להזיק - משלם נזק שלם מן היפה שבנכסיו כשאר כל המזיקין" (להלן יד, יז). ב) בהמה דקה - צאן, כגון כבשים ועזים, שהמגדלים אותם פסולים לעדות, מפני "שחזקתן פושטין בגזל ומניחין בהמתן לרעות בשדות ובפרדסים, ולפיכך סתם רועה פסול. ומגדלי בהמה דקה בארץ ישראל פסולים, אבל בחוצה לארץ כשרין. ומותר לגדל בהמה גסה [בקר], כגון פרים של פרות או עגלים] בכל מקום" (עדות י, 51). ובהמה גסה משמשת לחרישה ולהובלה, ואי אפשר ליישב בלעדיה. אבל בהמה דקה מיועדת רק לאכילה, ואפשר לייבא בשר מחוץ לארץ (המאירי ב"ק נט, ע"ב). נראה שהגזרה לא חלה אלא "במקום השדות והכרמים", מפני שהרועים היו מרעים את בהמתם בגזל ובעזות פנים בתוך השדות והכרמים, עד שנהפכו לדוגמה של כפירה, כפי שנכתב במקום אחר: "ישראל בעל עברות העומד ברשעו ושונה בו תמיד, כגון הרועים בהמה דקה שפקרו בגזל והם הולכים באוולתם" (רוצח ד, יב). אבל הגזרה לא חלה אם מאכילים אותם שלא "במקום השדות והכרמים" אלא במכלאותיהם, ואם הרעייה נעשית במקומות המוגדרים לכך. וכך באמת נוהגים לגדל אותם היום, מלבד החוות של יהודה ושומרון שמרעים בהן את הצאן במדברות (הרב טל). ח"ה דקה - כגון צבאים ושועלים (רש"י ב"ק פ, ע"א). במקום השדות והכרמים - מפני שהבהמות פושטות למקומות אלו ומזיקות אותם (פה"מ ב"ק ז, יז). סוריה - "הארצות שכבש דוד... כגון ארם נהריים [בין הפרת לבין החידקל] וארם צובא ואחלב" (תרומוט א, ג), הנחשבות לעניינים מסוימים כארץ ישראל ולעניינים אחרים כחוצה לארץ. ג) בשעה שחלק את הארץ - לשכנות טובה ולא הקפדה על זכויותיהם בקרקע, כשהתועלת לרבים היא גדולה וההזיק לשדה היחיד מועט, מפני ש"ראוי שתהא ההנהגה התורתית מוחלטת כללית לכל, ואף על פי שיהא זה חיובי ביחס לאנשים, וביחס לאחרים אינו חיובי, כי אלו היו לפי היחידים, יהיה הפסד לכל" (מו"נ ג, לד). שמרעין בהמה דקה - שתאכל מן העשבים ומן העלים הנמוכים, ואין בעל היער יכול להקפיד על הדבר.

שְׂאִילָנֵיהֶן גָּסִין, אֲבָל אֵין מְרַעִין שָׁם בְּהֵמָה גָּסָה. וְיַעַר שְׂאִילָנֵינוּ דְקִין - אֵין מְרַעִין בּוֹ לֹא גָּסָה וְלֹא דְקָה אֲלֵא מְדַעַת בְּעֵלְיוֹ.

ג' 2) וְכֵן הִתְנֶה שְׂיֵהִיהַ כָּל אָדָם מִתֵּר לְלַקֵּט עֵצִים מִשְׂדֵּה חֵבְרוֹ, וְהוּא שְׂיֵהִיו עֵצִים פְּחוּתִים וְקָרוּבִים לְהִיּוֹת קוֹצִים כְּגוֹן הַזֹּמָא

וְהַגָּא, וְהוּא שְׂיֵהִיו מִחֲבָרִין וְלַחִין, וּבִלְבָד שְׂלֵא יִשְׂרָשׁ. אֲבָל שְׂאָר עֵצִים אֲסוּר.

ג' 3) וְכֵן הִתְנֶה שְׂיֵהִיהַ כָּל אָדָם מִתֵּר לְלַקֵּט עֵשְׂבִים הָעוֹלִין מֵאֵלֵיהֶן בְּכָל מְקוֹם, חוּץ מִשְׂדֵּה תַלְתָן שְׂזֹרְעָה לְבֵהמָה.

ג' 4) וְכֵן הִתְנֶה שְׂיֵהִיהַ כָּל אָדָם קוֹטֵם נְטִיעָה בְּכָל מְקוֹם, חוּץ מִגְרופִּיּוֹת שְׂלִזִית.

וְאֵינוֹ קוֹטֵם מִן הָאֵילָנוֹת אֲלֵא כְזִית וְכַבִּיצָה, וּבִקְנִים וּבִגְפָנִים מִן הַפְּקָק וְלַמְעָלָה, וּבִשְׂאָר הָאֵילָן מִחֲבּוֹ שְׂלֵאֵילוֹ.

איור מבאר להלכה ג) מן הפקק ולמעלה - המקומות המסומנים בחץ הם מקומות הפקק שבקנה.

שְׂאִילָנֵיהֶן גָּסִין - שהעצים שלהם גדולים וחזקים. ג' 2) לַלְקֵט עֵצִים - לקטוף ענפים לחים להאכיל בהם את הבהמות ולהסיק בהם אש. פְּחוּתִים - אינם חשובים. הַזֹּמָא וְהַגָּא - מלשון הרמב"ם לא ניתן לזהות אותם, אך מקובל לזהות את ההגא עם צמחים רב-שתיים קוצניים מן הסוג המכונה בימינו בשם 'הגה' (*Alhagi*). יִשְׂרָשׁ - יעקור מן השורש. ג' 3) לַלְקֵט עֵשְׂבִים - כגון להאכיל בהם את בהמתו. תַלְתָן - המכונה בימינו 'גרגרנית החלבה' (*Trigonella foenum-graecum*), שהוא צמח חד-שנתי בעל שלושה עלעלים, והפרי שלו הוא תרמיל המכיל זרעים קטנים. בעבר גידלו את הצמח למספוא. ענפי הצמח הצעירים משמשים לעשיית סלט, וזרעיו מהווים את המרכיב העיקרי במתבל המזון של יהודי תימן. ואין להחליפו עם הצמח המכונה בימינו בשם 'תלתן' (*Trifolium*). שְׂזֹרְעָה לְבֵהמָה - אבל אם זרע אותה לאדם, העשבים מפסידיים את התלתן. "ובמה יוודע שהתלתן זרועה למאכל אדם? בשהיתה זרועה ערוגות ערוגות [קטנות, ולא בתלמי שדה], ועשה לה גבול סביב" (כלאיים ב-ט, 10). ג' 4) קוֹטֵם נְטִיעָה - חותך ענף צעיר (שמיטה ויובל ג, 2), ועושה ממנו ייחור ושותל אותו או מרכיב אותו על אילן אחר. גְרופִּיּוֹת שְׂלִזִית - ענפי זית צעירים בגובה טפחיים (הטפח הוא כ-8 ס"מ) היונקים מן האדמה (רש"י ב"ק פא, ע"א). בזית אין נוטלים את הגרופיות, מפני שמספרן מוגבל ובעל עץ הזית נזקק להן לעצמו. כְּזִית וְכַבִּיצָה - הדברים אינם ברורים, ואולי משמעם כששאר האילנות או בענפי זית שאינם גרופיות, משאיר באילנות מעט מן הענף הצעיר בגודל זית ובגודל ביצה. ואולי נשתבש הנוסח עקב חילופי ב"ית וכ"ף השכיחים בכתבי היד, וצריך להיות "בזית ובכביצה", מפני שבענפי זית שאינן גרופיות מניח כשיעור ביצה. קְנִים - הקנה הוא צמח בעל גבעולים גבוהים חלולים ופרכת דמוית נברשת, הגדל בדרך כלל על גדות הנחלים (*Pharmites australis*). הקנה שימש לעשיית משענות, למדידה, לקליעת סלים ומחצלות, לבניית גדרות וגגות ולעשיית חצים וחלילים. מן הַפְּקָק וְלַמְעָלָה - הפקק הוא מקום ניצני ההתחדשות של הענפים, ראה איור. כאשר קוצצים את הענף הצעיר למעלה מן הפקק, גדל לאחר זמן ענף חדש ממקום הפקק. אבל אם קוצצים את הענף למטה מן הפקק, חלקו העליון שוב אינו מצמיח ענפים (שטיינזלץ ב"ק פא, ע"א). מִחֲבּוֹ - מתוכו, מן המקום החבו המלא ענפים, והוא פנים העץ (רש"י ב"ק פא, ע"א).

לא מחדו. וכשהתיר לקטם, לא התיר אלא מחדש שאינו עושה פרות, אבל לא מיִשן שעושה פרות. ואינו קוטם אלא ממקום שאינו רואה פני חמה.

52 ה) וכן התנה שהמעין היוצא בתחלה - בני אותה העיר שיצא בגבולם מסתפקין ממנו, אף על פי שאין עקרו בחלקם, ואין לאחרים להסתפק עמהם ממנו.

62 ה) וכן התנה שיהיה כל אדם מתר לצוד דגים מים טבריה; והוא שיצוד בחפה בלבד. אבל לא יפרש קלע ויעמיד ספינה שם אלא בני השבט שהגיע אותו הים בחלקן.

72 ה) וכן התנה שכל אדם שצריך לנקבו מסתלק מן הדרך ונכנס אחורי הגדר שפגע בו ונפנה שם, ואפלו בשדה מלאה פרכם, ונוטל משם צרור ומקנח.

82 ה) וכן התנה שכל התועה בין הכרמים וכיוצא בהן, מפסג ועולה ומפסג ויורד עד שיצא לדרך.

92 ט) וכן התנה שבזמן שירבה הטיט בדרכי הרבים או נקיעי מים, יש לעוברי דרכים להסתלק לצדדי הדרכים ומהלכין שם, אף על פי שהן מהלכין בדרך שיש לה בעלים.

102 י) וכן התנה שמת מצוה קונה מקומו ונקבר במקום

מחדו - מן הענף האמצעי העליון, שהוא עיקר העץ (שם). אלא מחדש - מענף חדש. ממקום שאינו רואה פני חמה - מפני שבצד המוצל גדלים פירות פחות טובים (שם). 52) מעין היוצא בתחלה - שהחל לנבוע זה עתה. מי מעיין הפורץ בתחום העיר של תושבי העיר, אף על פי שמקורם מחוץ לעיר (ק). ואין הדברים אמורים במי שחפר מעיין בשטחו, שהמעיין שייך רק לו (ותוספות ב"ק פא, ע"א, ק). והשווה לאיסורי מזבח ד, ז. והשווה למעיין השייך לכל הזורם במקום שאינו פרטי או עירוני. ראה: גזלה ו, ג; שביית יום טוב ה, ד). מסתפקין ממנו - משתמשים במימיו. 62) ים טבריה - ים כינרת. קלע - מפרס הספינה (ר' תנחום; טומאת צרעת י, א), אבל לא יפרש וכו' - שהעמדת הקלע והספינה מעכבת את המעבר הימי (רש"י ב"ק פא, ע"א). 72) לנקבו - לשון נקויה לעשיית צרכים. שפגע בו - שנקרה בדרכו. ונפנה שם - מפני ש"אסור לאדם שישהה את נקבו כלל, בין גדולים בין קטנים. וכל המשהה נקבו - הרי זה בכלל משקף נפשו, יתר על חלאים רעים שיביא על עצמו ויתחייב בנפשו. אלא ראוי לו להרגיל עצמו בעתים מזומנים, כדי שלא יתרחק בפני בני אדם, ולא ישקף נפשו" (מאכלות אסורות יז, לא). פרכם - 'פרכם הגנ' (*Crocus sativus*), שהפיקו מפרחיו צבע צהוב לצביעת מאכלים, לתיבול ולריפוי. והתירו להתפנות שם, אף על פי שהריח מזיק לכרכום (טור ח"מ רעז). צרור - גוש עפר או אבן קטנה. 82) מפסג - חותך את הגפנים כדי לפלס לעצמו דרך (ראה פה"מ: פרה יא, ו; עוקצין א, ה, מלשון מפסק). 92) טיט - בוץ. נקיעי מים - גומות מים (פה"מ כלאיים ה, ד). יש - מותר. 102) מת מצוה - "אחד מישראל שהיה מושלך בדרך ואין לו קוברין" (להלן ג, ח), "המת שמצוה על כל אדם לקבורו" (סה"מ, עשה רלא).

שִׁמְצָא בּוֹ; וְהוּא שְׂלֵא יְהִי מְטָל עַל הַמְצָר, וְלֹא בְתוֹךְ תַּחּוּם הַמְדִינָה. אֲבָל אִם נִמְצָא עַל הַמְצָר, אִו שְׁהִי בְתוֹךְ הַתַּחּוּם - מְבִיאוּ לְבֵית הַקְּבֵרוֹת.

ד שְׁלֵמָה תִּקֵּן שִׁיּוּ עוֹבְרֵי דְרָכִים מִתְרִין בִּימֹת הַחֲמָה לְהֵלֵךְ בְּשִׁבְלִין שִׁישׁ לְהֵן בְּעָלִים, עַד שֶׁתֵּרַד רְבִיעָה שְׁנִיָּה. ה וְתִקְנֹת אֵלּוּ נוֹהֲגוֹת בְּכָל מְקוֹם, אִפְלוּ בְּחוּצָה לְאַרְץ. ו וּמְשִׁירַד הַטַּל בְּכָבֵל - אֲסוּר לְהֵלֵךְ בְּשִׁבְלִין שִׁישׁ לְהֵם בְּעָלִים.

השהיית בהמה דקה, חזירים וכלבים

ז אֶף עַל פִּי שְׂאִין מְגֻדְלִין בְּהֵמָה דְּקָה בְּאַרְץ יִשְׂרָאֵל, מִתּוֹר לְשִׁהוּתָהּ קֵדָם לְרַגְלֵי שְׁלֵשִׁים יוֹם, וְקֵדָם לְמִשְׁתָּהּ בְּנוֹ שְׁלֹשִׁים יוֹם. וְהַטְּבַח - לֹקַח וְשׁוּחַט, לֹקַח וּמְשָׁהָ, עַד שִׁשְׁחַט מֵעַט מֵעַט; וּבִלְבָד שְׂלֵא תִצָּא וְתִרְעָה בְּעֵדֵר, אֲלֵא כָּל הַמְשָׁהָ - מְשָׁהָ בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ, כְּדִי שְׂלֵא תִזְיֵק. ח וְכִבֵּר עָשׂוּ בְּכָל כְּאַרְץ יִשְׂרָאֵל לְאַסֵּר בָּהּ גְּדוּלֵי בְּהֵמָה דְּקָה וְחִיָּה דְּקָה, מִפְּנֵי שְׁהִי רַב הַשְּׂדוֹת וְהַכְּרָמִים שֶׁם בְּאוֹתָן הַיָּמִים שְׁלִישִׁיִּשְׂרָאֵל.

ט וְכֵן אֲסוּרוֹ חֲכָמִים לְגַדֵּל חֲזִירִים בְּכָל מְקוֹם, וְלֹא אֵת הַכְּלָב אֲלֵא אִם כֵּן הָיָה קָשׁוּר בְּשִׁלְשֵׁלַת. אֲבָל מְגֻדֵל הוּא כְּלָבִים בְּעֵיר הַסְּמוּכָה לְסָפֵר: בַּיּוֹם קוֹשְׁרוֹ, וּבְלֵילָהּ מִתִּירוֹ. וְאַמְרוּ חֲכָמִים:

על המצר - בדרך, שאינו מקום ראוי לקבור בו מתים (המאירי ב"ק פא, ע"ב) או שיש חשש שיטמאו בו בני אדם (רש"י שם). ובהלכות טומאת מת (ח, ז), כתב רבנו שאם "מצאו על המצר - מסלקו לצדדין [לימין או לשמאל הדרך]", וכוונתו לומר שמבחינת טומאת מת, יכול לקבור אותו בצד הדרך ולמנוע את האפשרות שיטמאו בו הבריות, אך מבחינת הקפדת בעל השדה הסמוך לדרך, צריך לקבור אותו בבית הקברות (רד"ב שו"ת ח"ה סימן אתמו). ואפשר גם שהדברים אמורים בשאינו יכול להביא אותו לבית הקברות (המאירי שם). **תחום המדינה** - אלפיים אמה, כקילומטר, סביב העיר (שבת כז, א). שאינו קונה מקומו אם הוא קרוב לבית הקברות. **ד רביעה שניה** - הגשם השני, המפרה את האדמה, שזמנו בין י"ז בחשוון לבין א' בכסלו (פה"מ פאה ח, א). ולאחר זמן זה, ההילוך יכול לקלקל את התבואה שנורעה בשדה ורק החלה לצמוח (רש"י ב"ק פא, ע"א). **ו ומשירד הטל בבבל וכו'** - בבל (עירק של ימינו) היא ארץ רוויה במים, וירידת הטל גורמת לאדמתה להיות רכה יותר, וההילוך עלול להזיק לה. **ז לשהותה קדם לגגל** - לקיימה אצלו לפני כל אחד משלושת הרגלים, פסח ושבועות וסוכות. **משתה בנו** - משתה יין לרגל חתונת בנו. **טבח** - שוחט. **לוקח ושוחט** - קונה ושוחט מיד. **עד שישיחט מעט מעט** - לפי קצב הקניות ממנו. **ט אסרו חכמים לגדל חזירים** - "וכן שאר כל האסורין באכילה. ודיבר בהווה, לפי שהם אשר אפשר לגדלם כצאן וכבקר" (פה"מ ב"ק ז, ז). לאיסור לעשות סחורה במאכלות לא כשרים, ראה מאכלות אסורות ח, טז). מסוף ההלכה נראה שהחזיר אסור בגלל הנוק המרובה. ובמקום אחר הדגיש רבנו את הנוק הנפשי הנגרם ממיאוסם של החזירים (מיו"ג, מח). **ולא את הכלב** - כלב מזיק, שיש לנדות את מי שמגדל אותו (תלמוד תורה ויד, לגידול כלב בידי אלמנה, ראה איסורי ביאה כב, טז). **שלשלת** - שרשרת. **בעיר הסמוכה לספר** - הקרובה לגבול, שיש בו צורך לשמור שמירה יתרה.

אָרוֹר מְגִדֵּל כְּלָבִים וְחֹזִירִים, מִפְּנֵי שֶׁהֶזְקָן מְרֻבָּה וּמִצּוּי.
 י רֹעָה שֶׁעָשָׂה תְּשׁוּבָה - אֵין מְחִיבִין אוֹתוֹ לְמַכֵּר מִיד, אֲלֵא
 מוֹכֵר עַל יָד עַל יָד. וְכֵן מִי שֶׁנִּפְּלוּ לוֹ כְּלָבִים וְחֹזִירִים בִּירְשָׁה -
 אֵין מְחִיבִין אוֹתוֹ לְמַכֵּר מִיד, אֲלֵא מַעַט מַעַט.

פֶּרֶק שִׁשִּׁי

הגדרת המועד

העדת השור

א אֵי זֶה הוּא מוֹעֵד? כָּל שֶׁהֶעִידוּ בוֹ שְׁלֹשָׁה יָמִים. אֲבָל אִם
 נִגַּח בַּיּוֹם אַחַד, אוֹ נִשָּׁךְ אוֹ רִבֵּץ אוֹ בַּעַט אוֹ נִגַּף, אֲפִלוּ מֵאָה
 פְּעָמִים - אֵין זֶה מוֹעֵד. הֶעִידוּ בוֹ שְׁלֹשָׁה כְּתֵי עֲדִים בַּיּוֹם אַחַד
 - הֵרִי זֶה סִפֵּק אִם הוֹעֵד אוֹ לֹא הוֹעֵד.

ב אֵין הָעֵדָה אֲלֵא בְּפָנֵי הַבְּעָלִים וּבְפָנֵי בֵּית דִּין, שֶׁנֶּאֱמַר:
 "וְהוֹעֵד בְּבַעְלָיו וְלֹא יִשְׁמְרֵנוּ" (שמות כא, כט), וְאֵין הָעֵדָה אֲלֵא
 בְּבֵית דִּין. ג שׁוֹר שֶׁלְּחָרַשׁ שׁוֹטָה וְקָטָן וּמִי שֶׁהוּא בְּמַדִּינַת הַיָּם
 שֶׁנִּגַּחוּ - פְּטוּרִין, אֲבָל בֵּית דִּין מַעֲמִידִין לָהֶם אֶפְטָרוּפִין,
 וּמַעֲמִידִין בָּהֶם בְּפָנֵי הָאֶפְטָרוּפִין.

ד הַזִּיקוּ אַחַר שֶׁהוֹעֵדוּ בְּפָנֵי אֶפְטָרוּפִין: אִם עֲדִין הוּא תָם -
 מְשַׁלֵּם חֲצֵי נֶזֶק מְגוּפוֹ; וְאִם הוֹעֵד בוֹ שְׁלֹשָׁה יָמִים וְאַחַר כֵּן
 הַזִּיק - מְשַׁלֵּם נֶזֶק שְׁלֵם מִן הַיָּפָה שֶׁבְּנִכְסֵי אֶפְטָרוּפִין,

(י על יד על יד - מעט מעט, כדי להקל עליו.

א) מוֹעֵד - הוֹגֵדֵר לַעֲלִיל: "הַעוֹשָׂה מַעֲשֵׂה שְׁדָרְכוּ לַעֲשׂוֹתוֹ תַּמִּיד כַּמְנַהֵג בְּרִיתוֹ הוּא
 הַנִּקְרָא מוֹעֵד" (לעיל א, ד), וְכַאֲן מְפֹרֵט מֵהוּ "מַעֲשֵׂה שְׁדָרְכוּ לַעֲשׂוֹתוֹ תַּמִּיד". נִגַּח,
 נִשָּׁךְ, רִבֵּץ, בַּעַט, נִגַּף - לְקַרֵּן וְלַתּוֹלְדוֹתֶיהָ, רָאָה לַעֲלִיל א, ה; א, י. הֶעִידוּ בוֹ שְׁלֹשָׁה
 כְּתֵי - כִּיתוֹת, קְבוּצוֹת. עֲדִים בַּיּוֹם אַחַד - שֶׁנֶּגַח בְּשִׁלוֹשָׁה יָמִים (בבלי ב"ק כד, ע"א).
 הֵרִי זֶה סִפֵּק - אִם שְׁלוֹשֵׁת הַיָּמִים נוֹעֵדוּ לְהוֹכִיחַ הַשּׁוֹר מִסּוֹכָן, וְהֵרִי נִגַּח שְׁלוֹשׁ
 פְּעָמִים, אוֹ שֶׁמָּא נוֹעֵדוּ לְהַזְהִיר אֶת בַּעַל הַשּׁוֹר יוֹם אַחַר יוֹם, וּבַיּוֹם אַחַד אֵין
 הָעֵדָה (בבלי שם). וּבֵית דִּין אֵינוֹ מוֹצִיא מִמּוֹן בְּסִפֵּק, וְ"כִּכַּל סִפֵּק מִמּוֹן: הַמוֹצִיא
 מִחִבְרוֹ - עֲלִיו הַרְאִיָּה" (איסורי ביאה טו, כו). ב) שֶׁנֶּאֱמַר: "וְיֵאָמֵר שׁוֹר נִגַּח הוּא [שהוא]
 רָגִיל לִנְגּוּחַ] מִתְּמַל שְׁלֵשׁ [שֶׁכֶּבֶר נִגַּח פְּעָמִים וְעַתָּה נִגַּח פְּעַם שְׁלִישִׁית] וְהוֹעֵד
 בְּבַעְלָיו [הֶעִידוּ הַעֲדִים בְּבֵית דִּין וּבְפָנֵי בַּעַל הַשּׁוֹר שֶׁנֶּגַח שׁוֹר אָדָם וְהַמִּית אוֹתוֹ]
 וְלֹא יִשְׁמְרֵנוּ וְהַמִּית אִישׁ אוֹ אִשָּׁה, הַשּׁוֹר יִסְקַל וְגַם בְּעֲלִיו יוֹמֵת [בִּידֵי שָׁמַיִם]. ג)
 חֲרַשׁ, שׁוֹטָה וְקָטָן - לְהַגְדֵּרְתָם, רָאָה לַעֲלִיל ד, ו. בְּמַדִּינַת הַיָּם - בְּאַרְץ רְחוֹקָה,
 שֶׁאֵינוֹ יוֹכֵל לְבוֹא לְבֵית דִּין. פְּטוּרִין - וְאֵינוֹ בְּנֵי שִׁיפּוֹט, וְהֵרִי הֵם כְּמִי שֶׁאֵינוֹ
 (מְלוּוֹה וְלוּוֵה יב, ז). שֶׁנִּגַּחוּ - אִם נִגַּח הַשּׁוֹר פְּעָמִים רַבּוֹת וְהַזִּיק לְבְנֵי אָדָם (פּה"מ ב"ק
 ד, ד). אֶפְטָרוּפִין - מִמוּנִים לְנַהֵל נִכְסֵי אַחֲרִים, בְּדֶרֶךְ כִּלְל נִכְסֵי יְתוּמִים (פּה"מ ב"ב
 ג, ה). לַאֲפוּיּוֹ שֶׁל הָאֶפְטָרוּפּוֹס הַנִּדְרָשׁ, רָאָה נְחֻלוֹת יו, ז. ד) שֶׁבְּנִכְסֵי אֶפְטָרוּפִין - הַדְּבָרִים
 בְּהַלְכָה זוֹ אֲמוּרִים רַק בִּיתוּמִים קִטְנִים, וְאֵילוֹ גְּדוֹל שֶׁנִּתְחַרַשׁ אוֹ נִשְׁתַּטָּה, בֵּית דִּין
 גּוֹבִים מִנִּכְסֵיו (נְחֻלוֹת יא, א).